

Het verlangen van Thomas a Kempis (ca. 1379-1471)

Thomas heette van huis uit Thomas Hemerken ('hamerken', zijn vader was smid) en afkomstig uit Kempen bij Venlo. Vandaar de naam waaronder hij later bekend werd: Thomas van Kempen. Daar bracht hij zijn vroegste jeugd door.

Rond zijn dertiende jaar vertrok hij naar Deventer, waar hij in aanraking kwam met de Broeders des gemenen Levens, een beweging van de zogeheten Moderne Devotie. Deze broeders streefden naar 'devotie', een leven dat door gebed en meditatie aan God gewijd was. Diep waren ze bezorgd over het doorgaans beklagenswaardige gehalte van de kerk en het kloosterwezen. Het was hun ideaal, door een hernieuwde, augustijnse vroomheidsbeoefening de heersende geest van enerzijds morele verslapping en anderzijds theologische verintellectualisering te verdrijven.

Hun levenspatroon stond voluit in het teken van concentratie op God en de ziel. Alle activiteit, zowel Schriftlezing als dagelijkse arbeid, diende op God gericht te zijn. Grondbeginselen waren hierbij ootmoed en gehoorzaamheid, zuiverheid en dienstbetoon. Het hart van dit op God gerichte leven klopte onmiskenbaar in de omgang met de Bijbel. De Bijbel was voor hen niet het voorwerp van wetenschappelijke analyse, maar de levende stem van omhoog, steun en metgezel op de levensweg.

De idealen van deze bevlogen beweging maakten op de jonge Thomas zoveel indruk, dat hij er zijn hele leven aan verbond. Op 20-jarige leeftijd nam hij intrek in het klooster St. Agnietenberg bij Zwolle, waar hij in de loop der jaren vooraanstaande functies verkreeg. Naast zijn pastorale werkzaamheden spendeerde hij een groot deel van zijn tijd aan het schrijven van traktaten en aan het kopiëren van boeken, waaronder viermaal de hele Bijbel! Tot enkele weken voor zijn dood bleef A Kempis actief. Na een voor die tijd uitzonderlijk lang leven stierf hij (12 jaar voordat Luther geboren werd) in 1471, in de leeftijd van 91 jaar. Voor een man die zichzelf ooit had getypeerd als 'een broeder in de vreemdelingschap, die zijn tijd slijt in het tranendal', kan dit afscheid niet onwelkom zijn geweest!

Thomas liet tientallen geschriften na. De meeste faam – hoewel hij daar nu juist het minst op uit was en zelden publiceerde onder eigen naam! – verwierf hij zich met zijn geschrift *De Imitatione Christi*. Voornamelijk puttend uit deze bron wil ik een indruk geven Van Thomas' verlangen naar het hemellevens. Het zal u daarbij niet ontgaan hoezeer hij ook in dit opzicht beïnvloed was door de kerkvader Augustinus.

Ijdelheid

A Kempis was een devoot die in Augustinus' geest het aardse leven duchtig relativeerde. Tot op zekere hoogte schreef hij het ondermaanse af. Niet omdat het op zichzelf verwerpelijk zou zijn, maar omdat het niet meer is dan een doorgangsfase naar de eeuwigheid.

In het eerste hoofdstuk van zijn *Imitatio* legt hij al dadelijk de verklaring af, dat het 'de hoogste wijsheid is om met verachting van de wereld naar het hemelrijk te trekken.' Hier schuilt de gedachte achter dat deze wereld door ijdelheid, *vanitas*, getekend is. 'Ijdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid', zo valt hij de Prediker bij. Alles? Nee, dat toch niet helemaal. Want hij laat er onmiddellijk op volgen: 'Behalve dit: God lief te hebben en Hem alleen te dienen.' Dat is Thomas' voorbehoud. Het vormt meteen ook het *motief* van zijn wereldverachting.

Met 'wereld' doelt hij niet op het aardse leven voor Gods aangezicht, maar op de vergankelijkheid van rijkdom, eer en zingenot. Aan dit vluchtige bestaan verknocht te zijn, noemt Thomas ijdel, leeg, vergeefs. Verstandeloos vindt hij het, om wél het tegenwoordige leven te koesteren, maar niet te zorgen voor de toekomstige dingen. Hoe kortzichtig immers is het, te beminnen wat gezwind voorbijgaat, zonder te haasten naar het oord waar de eeuwige vreugde woont. 'Zoek daarom uw hart af te trekken van de zichtbare dingen en heen te wenden naar de onzichtbare', zo luidt Thomas' oproep.

Maar hier laat hij het niet bij. Hij weet te goed dat niemand het zou halen, als God zelf er niet voor instond. Daarom tekent hij aan dat het de Geest der waarheid is, Die ons leert het aardse te versmaden en het hemelse te verkiezen, de wereld gering te achten en te haken naar de hemel.

De wereld is van zeer beperkte duur. 'O, hoe spoedig gaat de glorie van de wereld voorbij (*transit gloria mundi*)', roept hij uit. We moeten er daarom niet aan hangen. Wie dat doet, zou erdoor worden meegesleept en bijgevolg verloren gaan. Want als een schepsel hunkert naar de tegenwoordige dingen, verspeelt hij de eeuwige. Thomas wil niet aan het aardse hangen, maar zijn God aanhangen! Hij wil niet veel aan godsdienst doen, maar God Zelf aandoen. Vandaar zijn gebed, dat God zijn hart zal drenken met de dauw van de hemel. 'Hef mijn ziel omhoog, die zwaar gebukt gaat onder de last van de zonden, en trek al mijn begeren opwaarts naar het hemelse, zodat ik de zoetheid van het bovenwereldse geluk mag smaken en geen vreugde meer zal vinden in het louter aardse. Bind me aan U met een onverbreekelijke liefdesband, want Gij alleen voldoet degene die liefheeft, en buiten U zijn alle dingen waardeloos.' Ten diepste is dát het wat A Kempis met ijdelheid bedoelt: alles buiten God.

Liefde

De grond van Thomas' radicale relativering van al het tijdelijke is gelegen in zijn liefde voor de eeuwige God. Deze God lief te hebben is zijn passie. En hij heeft er zijn reden toe. Hij weet zich immers door Hem opgezocht, uit zijn verlorenheid gered en van de zonde vrijgekocht door Christus' kostbaar bloed.' Voortonen van Zondag 1!

Diep is hij er zich van bewust dat zijn eigen liefde slechts wederliefde is, een liefde die ontvlamde aan de liefde van God die hem voor was. 'Hierin hebt Gij mij de zoetheid van Uw liefde het meest getoond, dat Gij mij, toen ik ver van U was weg gedoold, hebt teruggehaald... O, bron van eeuwige liefde. Wat moet ik over U zeggen? Hoe zou ik U kunnen vergeten, Die Uzelf hebt verwaardigd mij te gedenken, zelfs toen ik verkommerd en verloren was! Boven alle verwachting hebt Gij barmhartigheid aan uw knecht bewezen en boven al zijn verdienste hebt Gij hem genade en vriendschap betoond.'

Over zichzelf kan Thomas slechts het vonnis vellen. 'O, hoe laag en min moet ik denken over mezelf. O, hoe diep moet ik mij buigen onder Uw afgrondelijke oordelen, waarin ik ontwaar dat ik niets anders ben dan niets en nog eens niets'. Dit 'niets-zijn' voor Gods aangezicht moet men niet verwarren met een ziekelijke zelfverachting. Wat Thomas ermee bedoelt is dat hij God niets te bieden heeft als tekort en schuld. Maar wat voor hem het wonder uitmaakt, is dat God hem desondanks heeft liefgehad, royaal en onverdiend. Het is deze verwondering die de vlam van wederliefde hoog doet oplaaien. Gods liefde te ervaren maakt voor Thomas een 'zekere voorsmaak van de hemel' uit. Naar dat oord gaat zijn verlangen uit. Maar hij is er nog niet.

Ballingschap

A Kempis is zich van dit 'nog niet' scherp bewust. Hij lijdt eraan. Hij voelt zich een balling die over de aarde pelgrimeert, in vreemd gebied. De liefde zoekt nabijheid en gemeenschap, maar wat hij daarvan op aarde ondervindt, is nog maar zeer gebroken en ten dele. Vandaar dat besef van ballingschap. Voor allen die God hebben lief gekregen, is de eigenlijke plaats van vestiging de hemel, waar Christus is. Met het oog op Jezus is de hemel ons reisdoel! Het leven op aarde is een overtocht (*transitus*). Wij kunnen hier beneden nooit echt thuis zijn, althans wanneer God ons bevrijdt van de aardsghezindheid die ons van nature zo eigen is. En dat doet Hij. God heeft daar Zijn middelen voor. Eén daarvan is het kruis dat ons in de navolging van Christus wordt opgelegd. Het doorkruist onze fascinatie voor het schijngoed van deze wereld.

Wie achter Christus gaat, in Zijn gevolg, die legt een kruisweg af. Het is een stervensgang waarop wij, als volgelingen van de grote Kruisdrager, tegenspoed en smaadheid zullen ondergaan, aanvechtingen te verduren krijgen en onszelf leren verloochenen. Hoe meer een mens God bemint, hoe zwaarder zal het kruis zijn dat hij te dragen krijgt. Maar een andere weg is er niet. Het is het pad dat de Voorloper eerst zelf heeft afgelegd en dat Hij ook voor ons gereed legt.

De route is moeizaam, weet A Kempis, maar bovenal heilzaam. Want de zwaarigheden die we onderweg ontmoeten, brengen ons tot het hartgrondige besef dat we hier in ballingschap verkeren en dat we onze hoop dus niet op het vergankelijke zullen vestigen. Zo wil God ons oefenen in vertrouwen en volharding, en opscherpen in dankbaarheid dat Hij ons de beproeving waardig keurt. Bovendien laat de Voorloper ons niet alleen. Hij loopt mee! Stap voor stap. Vaak is Hij juist daar het meest nabij, waar men zich het verst van Hem verwijderd waant! - Een regel om in ons hart te bergen!

Door de geneeskraft van het kruis weekt God ons gaandeweg los van de verknochtheid aan het aardse. Zo leren wij te meer dat wij hier geen blijvende stad hebben. Wáár we ons ook bevinden, we zijn vreemdelingen en bijwoners.

Thomas pleit ervoor, de tijdelijke dingen slechts te gebruiken, terwijl ons verlangen uitgaat naar de eeuwige. Het tijdelijke kan immers nooit verzadigen. Onmiskénbaar vernemen we hier de echo van Augustinus' onderscheiding tussen het *gebruiken* van het aardse goed en het *genieten* van de goede God. In God alleen is de gelukzaligheid gelegen. Christus' vertrouwelingen zien naar de volheid daarvan uit. Soms wordt hun een voorsmaak vergund. Het smaakt naar meer.

Heimwee

In Thomas' ziel gloeit een hevig hunkeren naar het uur van de overtocht. 'O, wanneer komt die zalige en begeerlijke ure dat Gij mij verzadigt met Uw tegenwoordigheid en Gij mij alles zijt in alles? Zolang mij dít niet is geschonken, zal mijn vreugde niet vervuld zijn.' Hij haakt naar de stad die fundamenten heeft, naar 'het zalige verblijf daarboven.' Maar zover is het nog niet. Weliswaar licht de glans en klaarte van die dag reeds op, maar 'alleen van verre, in een spiegel.' Nevels belemmeren het uitzicht. 'O, wanneer word ik bevrijd uit de troosteloze slavendienst van de zonde? Wanneer zal ik mij ten volle in U verblijden? Wanneer zal ik zonder enige hindernis in ware vrijheid zijn, zonder enige druk op ziel of lichaam? Wanneer zal er die hechte vrede zijn, storeloze, onbedreigde vrede, vrede binnen en buiten, vrede die aan alle kanten beveiligd is?'

Het gaat A Kempis om een gelukzaligheid die in God zelf gelegen is. Dát is de reden waarom zijn hart schreeuwt naar de eeuwige rust: om als een vermoeide pelgrim uit zijn oord van ballingschap thuis te komen bij Hem die hem kocht met zijn bloed. Eerst dan zal het zoeken tot het verleden behoren, als het uur van de genieting is aangebroken en God zal zijn alles in allen: 'Hij alleen de Ene, Die allen en een ieder vergenoegt.'

Zo hongert Thomas naar de innige genieting van zijn God. Het vuur van verlangen brandt. Echter, zoals geen vlam omhoog stijgt zonder rook, zo ook wordt de begeerte naar het Vaderland nog gehinderd door het begeren van het vlees. Thomas weet zich een balling in vijandelijk gebied, waar het alle dagen oorlog is. 'Troost mij in mijn ballingschap – roept hij – verzacht mijn pijn, want al mijn verlangen zucht naar U.' Wat deze wéreld aan vertroosting biedt, is hem eerder een last dan een lust. Vurig verlangt hij met God verenigd te zijn, maar hij is niet in staat Hem te bereiken. 'Ik wens in de hemelse dingen op te gaan, maar ik word naar omlaag gedrukt door de dingen van de tijd. Zo vecht ik, erbarmelijk mens, met mijzelf en ben mijzelf tot een last.'

Thomas' geest streeft opwaarts, zijn vlees streeft neerwaarts. Deze tweespalt ervaart hij met name in zijn gebedsuren. Hij smeekt dan of God het hem vergeven wil, dat hij tijdens het bidden zo vaak over iets anders denkt dan over Hem. Het goddelijke antwoord dat hij op zijn klacht vertolkt is treffend:

Ik weet van uw verlangen en Ik heb uw verzuchtingen gehoord. Ge zoudt reeds in de vrijheid van de heerlijkheid der kinderen Gods willen zijn, en ge vindt uw genoegen reeds in het hemelse vaderland, waar zoveel vreugde heerst. Maar dat uur is nog niet aangebroken. Ge leeft nog in een andere tijd, een tijd van strijd, een tijd van arbeid en beproeving. Ge verlangt verzadigd te worden met het hoogst goed. Wacht op Mij, totdat mijn koninkrijk komt. Ge moet op aarde nog gelouterd worden. Wel wordt u bij tijd en wijle een vertroosting geschonken, maar de overvloedige verzadiging wordt u nog niet toegestaan.

De hindernissen waaronder Thomas heeft te lijden en die hem aan de grond houden, gaan dus niet buiten Gods heilsplan om. Het zijn beproevingen die behoren tot de fase waarin Christus' kracht alleen in onze zwakheid wordt volbracht en we aan Zijn genade genoeg zullen hebben.

Eenmaal echter zal ook de laatste beproeving wijken en wordt het smachten van het hart verzadigd. In de geest van Augustinus (en Bernardus) denkt A Kempis die verzadiging zich in als een volstreekte wilsvereniging met God. Het is hem van Godswege toegezegd: 'Daar zult ge alles vinden wat ge wilt, alles wat ge kunt begeren.' En dit is dan een begeren dat volledig spoort met wat GóD begeert. 'Daar zal uw wil altijd één zijn met de Mijne en zult ge nooit iets voor uzelf alleen begeren.'

Hier gaat Thomas' verlangen naar uit: afgestorven te zijn aan alle eigenbaat en eigenwilligheid, en zijn wil volkomen in te vouwen in de wil van God en daarop afgestemd te zijn. God alleen is de kern van zijn verlangen. Hoezeer hij ook uitziet naar de hemel, hij verkiest toch liever met God een vreemdeling te zijn op aarde dan zónder God de hemel te bewonen. 'Waar Gij zijt – verklaart hij – daar is de hemel. En waar Gij niet zijt, daar zijn dood en hel.' Thomas' hemelverlangen is Godsverlangen.

In dit licht valt het dan ook te verstaan dat de dag van zijn dood Hem niet afschrikt, maar veeleer aanlokt. Zalig noemt hij de mens die het uur van zijn dood aanhoudend voor ogen houdt, en wel zo dat hij zich dag aan dag bereid houdt te sterven. Het sterven acht hij beter

dan dit leven. Niet omdat de dood op zich verkieslijk zou zijn, maar omdat het eeuwige leven eerst dan ten volle aan het licht komt.

Dat A Kempis zo dicht bij de dood leefde, moet men niet uitsluitend verklaren uit de historische context van de pestepidemieën die destijds in Europa miljoenen slachtoffers eisten en ook Thomas' omgeving teisterden. Nog minder is het toe te schrijven aan een pessimistisch doodsverlangen van een mens die levensmoe zou zijn geweest. Thomas verlangde naar dag waarop de wand zou wijken die hem scheidde van Gods presentie in heerlijkheid. Hij was een vreemdeling op aarde omdat hij zijn thuisland in de hemel wist.

Zijn levensgang was overgang: doortocht naar het vaderland. De voorsmaak daarvan vervulde hem reeds hier en nu met een diepe vreugde, maar meer nog met een hevig heimwee naar de volle verzadiging die hem wachtte. God in Christus vormde het verlangen van zijn hart en het hart van zijn verlangen.

A. de Reuver